

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми : [монографія] / Оксана Андріївна Бабелюк. – Дрогобич : ТзОВ “Вимір”, 2009. – 296 с.
2. Бровко О. О. Сучасна проза крізь призму ризоматичної парадигми / О. О. Бровко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 17 (228). – 2011. – С. 48–56.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. І допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
4. Волкова В. Н. Теория систем / В. Н. Волкова, А. А. Денисов. – М. : Высшая школа, 2006. – 511 с.
5. Горбань О. М. Основи теорії систем і системного аналізу / О. М. Горбань, В. Є. Бахрушин. – Запоріжжя : ГУ “Зідму”, 2004. – 204 с.
6. Енциклопедія постмодернізму / [Ч. Е. Вінквіст, В. Е. Тейлор (ред.)] ; [пер. В. Шовкун ; О. Шевченко (наук. ред. пер.)]. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 503 с.
7. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академия, 2003. – 364 с.
8. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма / Надежда Борисовна Маньковская. – СПб. : Алетей, 2000. – 347 с.
9. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства / О. С. Мельничук // Мовознавство. – 1997. – № 2/3. – С. 27.
10. Подорога В. А. Театр без маски (Попытка философского комментария) [Электронный ресурс] / В. А. Подорога // Человек. – 1990. – № 1. – Режим доступа : <http://dironweb.com/klinamen/dist8.html>
11. Федь В. Ризома та симулякр у сучасних культуротворчих процесах / В. Федь // Аналітично-інформаційний журнал Схід. Серія : “Філософія”. – № 4 (111). – 2011. – С. 141–145.
12. Best S., Kellner D. The Postmodern Turn / S. Best, D. Kellner. – L. ; N. Y. : MacMillan; Guilford Press, 1991. – 306 p.
13. Boje D. Theorizing After Postmodern : A Storytelling Organization Approach [Електронний ресурс] / D. Boje // Storytelling Organizations. – Режим доступу : <http://storytellingorganizations.blogspot.com/2008/10/theorizing-after-postmodern.html>

НАУКОВИЙ СТИЛЬ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ (на матеріалі практичного курсу української мови як іноземної)

ДЕРБА С. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

З отриманням незалежності України почався процес відновлення української термінології, визначення специфіки та шляхів збагачення фахових терміносистем відповідно до рівня сучасного розвитку наук питомо українськими термінами і терміносполученнями. Природа наукового стилю

така, що він більш або менш інтенсивно, але завжди запозичує лексичні терміни інших мов.

Сфера використання наукового стилю мови – наукова діяльність, науково-технічний прогрес суспільства, навчання.

Дослідження функціональних стилів посідає важливе місце в сучасній лінгвістиці, яке не втрачає своєї актуальності, оскільки система функціональних стилів перебуває у процесі постійного розвитку. Мета даної статті – визначити місце наукового стилю у системі функціональних стилів і з'ясувати особливості викладання наукового стилю іноземним студентам у практичному курсі української мови як іноземної. Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що практичний курс української мови викладається іноземним студентам, що навчаються в Інституті міжнародних відносин на спеціальностях міжнародні відносини, міжнародний бізнес, міжнародне право, на основі текстів їх спеціальностей. Так, тексти були відібрані згідно з навчальними програмами для студентів першого курсу із зазначених спеціальностей. Джерельними матеріалами стали монографії та підручники для студентів вищих навчальних закладів таких авторів: С. М. Березовенко, В. Г. Буткевич, В. А. Вергун, Л. В. Губерський, О. В. Задорожній, Ю. А. Іванов, А. І. Кредісов, О. А. Коппель, В. В. Мадіссон, В. А. Манжола, В. В. Мицик, О. С. Пархомчук та ін.

У найзагальніших рисах науковий стиль характеризується як функціонально-стилістична сукупність мовних засобів, елементи якої становлять певну невизначену множину; при цьому стилеутворюючі елементи не співвідносні з елементами системи мови. Останні беруть участь в утворенні перших; ця участь полягає у комбінуванні елементів системи мови і створенні специфічних ланцюгів при реалізації стилю у мовленні. Основні функціональні фактори наукового стилю – мета й завдання комунікації – були не раз об'єктом визначення як у спеціальних працях, присвячених науковому стилю, так і – побіжно – у працях, присвячених іншим питанням.

Науковий стиль – функціональний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі науки та освіти. Спільною для суспільної, природничої, технічної, інформаційної сфер вживання наукового стилю є орієнтація на книжну лексику, на логічний виклад інформації, застосування класифікаційного підходу до опису наукових об'єктів, використання абстрактних понять, визначення дефініцій (визначень). Даний опис наукових об'єктів за допомогою таких мовних засобів: абстрактної лексики, символів, великої кількості термінів, схем, таблиць, графіків, зразків-символів, часто іншомовних слів, наукової фразеології (стійкі термінологічні сполучення), цитат, посилань, однозначної загальноновживаної лексики, безсуб'єктності, безособовості синтаксису, відсутності всього того, що вказувало б на особу автора, його уподобання (емоційно-експресивних синонімів, суфіксів, багатозначних слів, художніх тропів, індивідуальних неологізмів).

Основне призначення наукового стилю – систематизування, пізнання світу, служити для повідомлення про результати досліджень, доведення теорій,

обґрунтування гіпотез, класифікацій, роз'яснення явищ, систематизація знань, виклад матеріалу, представлення наукових даних суспільству.

Наукові тексти мають типові композиції жанрів. Для текстів наукового стилю характерним є послідовне членування на розділи, параграфи, пункти, підпункти. Так, у практичному курсі української мови для іноземних студентів наукові тексти пропонуються у трьох розділах (відповідно до спеціальностей), а розділи складаються з певних тем, наприклад, *сучасні міжнародні відносини, світова політика, міжнародний договір, міжнародне і внутрішньодержавне право* та інші. Науковий стиль має чітко організований синтаксис. У ньому переважають речення складної, але “правильної” будови, часто ускладнені зворотами, нанизуванням іменних форм. У реченнях багато іменників і відносних прикметників, мало дієслів, зокрема особових форм. Синтаксис наукового стилю має яскраво виражений книжний характер, чітко організовану будову речень, без чого неможливо було б висловити складну думку. Велика питома вага тут належить складнопідрядним реченням, зокрема з причиново-наслідковими зв'язками. Варто зауважити, що тексти були адаптовані відповідно до рівня студентів-іноземців першого курсу. У навчальному посібнику наведено 54 наукових текстів.

Важливою композиційною особливістю наукового стилю є документація тверджень, посилання, цитати тощо. За типом мовлення наукові тексти є монологічними, вживаються в усній та в писемній формах з переважанням останньої.

Лексичні, граматичні, текстові одиниці наукового стилю підпорядковані загальному спрямуванню стилю на точність, логічність, узагальнення, аргументацію висловлених положень. Мовне оформлення наукового викладу видозмінюється залежно від жанру твору (монографія, стаття, посібник та ін.), ступеня популярності викладу, насиченості тексту загальнонауковою і спеціальною термінологією. Звичайно розрізняють власне науковий стиль (монографія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, тези) та науково-популярний (виклад наукових даних для нефакхівців – книги, статті у неспеціальних журналах) і науково-навчальний (підручники, лекції, бесіди тощо) підстили або жанри, для кожного з яких характерне неоднакове співвідношення спеціальної, книжної і загальнонавчальної нейтральної лексики, свої прийоми логічної аргументації, доведення тощо [5, с. 403]. Тексти, які пропонуються іноземним студентам, являють собою власне науковий стиль.

Зберігаючи основні ознаки стилю, кожний з підstilів і жанрів характеризується своїми особливостями використання мовних засобів. Власне науковий підстиль має інтернаціональну символіку, універсальні загальнонаукові терміни. Науково-популярний підстиль використовує елементи художнього мовлення (епітети, порівняння, метафори), щоб зацікавити читача. Науково-навчальний характеризується доступністю викладу інформації, спрощеністю системи доведень, програмністю викладу матеріалу, спрямованою на активізацію мислення студента, поступовим, послідовним уведенням термінологічної лексики.

Основне призначення власне наукового підстилю – об'єктивувати наукові відомості і кінцеві результати аналітико-синтетичної переробки даних, основна

функція – пояснювати наукову ідею. Основними жанрами власне наукового стилю є монографія, стаття, наукова доповідь, аналітичний звіт. У межах власне наукового підстилю можна виділити науково-інформативний з жанрами: реферат, огляд, анотація, резюме – та науково-довідковий (довідники, словники, каталоги) [3, с. 285].

Науково-навчальний підстиль має два основні жанри (види літератури): підручники і навчальні посібники.

У текстотворенні підручника та навчального посібника є спільне і відмінне. До спільних ознак варто зарахувати: науковість; об'єктивність викладеного матеріалу; відповідність його навчальній програмі; наступність і перспективність у процесі розгортання навчального курсу; доступність подачі матеріалу, спрямована на активізацію мислення студентів; поступове і послідовне введення термінологічної лексики; суворе дотримання норм української літературної мови; культура й естетика мовлення автора та ілюстрацій.

Розрізнення мовних жанрів підручника і навчального посібника стосується способів подання матеріалу і мовного викладу. Підручник подає весь обов'язковий зміст навчального курсу. Навчальний посібник містить не всі розділи, теми, проблеми, а ті, що, на думку автора, потребують особливої уваги, варто подавати ширше. Посібник може давати додаткові відомості, оскільки він може бути вільнішим, емоційнішим, суб'єктивно-авторським.

Головне завдання нашого дослідження – визначити інформативність наукового стилю у курсі української мови для іноземних студентів, оскільки саме в обміні інформацією, основне значення має смислова, семантична інформація, тісно пов'язана з мовою і мисленням. Ця інформація як осмислений результат переробки людиною зовнішніх даних, одержаних з навколишнього її світу, може виступати в усній або писемній формі, тобто може бути виражена безпосередньо мовою (крім того, вона може потім зазнати цілого ряду перетворень і виступати у прихованій, закодованій формі). Необхідно врахувати ще одну важливу особливість семантичної інформації, яка відрізняє її від інших видів інформації, а саме: семантична інформація має суспільний характер. Отже, основним комунікативним функціональним фактором наукового стилю є його інформативність.

Стосовно наукового стилю української мови, зокрема його писемного варіанту, науковці визначають такі найважливіші риси:

- вторинність писемної мови стосовно усної зберігає й тут свою силу;
- у науковому тексті при незмінності висловлюваного змісту графічна його форма може зазнавати перетворень: вона може конструюватися як із гомогенних одиниць (з графем української мови), так і з гетерогенних одиниць (з графем української писемної мови і символів науки – з різними кодами);
- фіксація мовного матеріалу у просторі і часі має для наукового стилю величезне значення: без можливості фіксування здобутої наукової інформації наук не могла б досягти сучасного рівня розвитку;
- монологічність наукового стилю є його переважною рисою: основний тип висловлення тут – це монолог; проте зрідка у специфічних ситуаціях

зустрічаються й діалогічні тексти. Такі вкраплення не порушують лексичне наповнення науково тексту, залишаючись компонентами суто синтаксичного плану;

– традиційність і писемний консерватизм, проявляється у наукових текстах з особливою виразністю. У писемному варіанті наукового стилю значно більше, ніж в усному, витрачається праці на спеціальну обробку мови, що пояснюється прагненням компенсувати відсутність різноманітних супровідних засобів розмовної мови засобами лексичними, синтаксичними, композиційними [2, с. 31].

Ознаки наукового стилю науковці визначають дещо по-різному, хоча деякі з них доходять одного висновку. Наприклад, одні вчені визначають, що головні ознаки наукового стилю: інформативність, понятійність і предметність, об'єктивність, логічна послідовність, узагальненість, однозначність, точність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументація, пояснення причинно-наслідкових відношень, висновки.

Автори статті “Науковий стиль” в Енциклопедії української мови наводять такі його ознаки:

1) у лексиці – наявність термінів, використання загальноживаних слів тільки в одному з кількох притаманних їм у мові узагальненому значенні, тобто функціональна однозначність слова;

2) у морфології – узагальнене значення граматичної форми однини іменників, за якою стоїть не окремий предмет, а поняття про клас предметів; позачасове значення форм дієслова, зокрема теперішній час постійної дії, абстрактний теперішній час або абстрактний майбутній час;

3) у словотворі – стильова визначеність абстрактних іменників з суфіксами -ість, -ств(о), -от(а), -аці(я), -изм та ін.;

4) у синтаксисі – використання іменників у дієслівній функції як іменних частин складеного присудка. Важливою рисою наукової мови є схильність до розгорнутих складних речень з розгалуженою системою різних видів підрядності, відокремлених зворотів, вставних і вставлених конструкцій.

Таким чином, основні стильові риси, – як вони визначаються у названих працях, – належать до явищ, лише посередньо пов'язаних із стилями як мовними категоріями і значно тісніше пов'язаних із психологією мовлення.

Звертає на себе увагу й така деталь: усі названі вище риси у тій чи іншій їх комбінації (залежно від жанру твору – якщо це писемна форма мовлення, від аудиторії – при усному мовленні, від теми повідомлення і його мети) зустрічаються у кожному стилі мови; до того ж у кожному з них ці риси наповнюються іншим змістом.

У наукових текстах практичного курсу української мови для іноземних студентів наявна велика кількість термінів (наприклад: *агресивна політика, активна політика, геополітика, війна, дипломатія, валютна система* та інші), терміни представлені як однослівні (*право, визнання, мораль, конфедерація* та ін.), так і багатослівні сполучення (*унітарна держава, норма міжнародного права, міжнародна міжурядова організація, світовий політичний процес, конкурентоспроможність компанії* та ін.). Терміни подаються зі своїми дефініціями у додатку посібника “Українська мова для іноземних студентів (наукові тексти та завдання до них)”, наприклад:

Дипломатія – офіційна діяльність держав, урядів та інших уповноважених осіб, органів, установ, які здійснюють зовнішні зносини держави і репрезентують її інтереси на міжнародній арені.

Зовнішня політика – діяльність держави на міжнародній арені, що регулює стосунки з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності: державами, зарубіжними партіями та іншими громадськими організаціями, всесвітніми і регіональними міжнародними організаціями.

Консервативна політика – пов'язана з прагненням колишніх “великих” держав зберегти свої впливи на міжнародній арені і досягнути раніше рівновагу між внутрішньою та зовнішньою політикою.

Міжнародна міжурядова організація – це об'єднання держав, утворене на підставі міжнародного договору для досягнення загальних цілей, що має постійні органи та діє в спільних інтересах держав-членів, поважаючи їхній суверенітет.

Міжнародна політика – система економічних, правових, дипломатичних, ідеологічних, культурних та інших зв'язків і стосунків між суб'єктами, що діють на світовій арені.

Міжнародні відносини – це середовище, де реалізується міжнародна політика з великою кількістю соціальних та політичних суб'єктів. Французький соціолог Р. Арон вважає, що “міжнародні відносини – це відносини між політичними одиницями”.

Міжнародні організації – це міждержавні (міжурядові) організації, що створені державами та членами яких є суверенні держави.

Велика кількість наведених термінів утворена за допомогою суфіксів:

а) -енн(я), -анн(я): *адміністрування, оформлення, регулювання;*

б) -аці(я): *організація, кооперація, корпорація;*

в) -ість: *співдружність, домовленість, відповідальність.*

Іноді у науковий текст потрапляють вкраплення з інших стилів, наприклад, в науковому стилі спостерігаємо також наявність окремих елементів розмовного стилю. Вони зустрічаються у науковому стилі, проте кількість їх дуже обмежена (до того ж трапляються вони не у власне наукових текстах, а в науково-популярних, зокрема в тих випадках, коли вони за манерою викладу наближаються до усної розповіді). Коло розмовних елементів у науковому стилі обмежується вживанням займенників першої і другої особи множини, дієслів наказового способу, узагальнено-особових і неозначено-особових речень та ще деяких незначних форм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калетнік А. А. Українська наукова мова : [посібник] / Антоніна Андріївна Калетнік. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2012. – 310 с.
2. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної літературної мови. Структура науковго тексту / Алла Петрівна Коваль. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1970. – 307 с.
3. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
4. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / Олександр Данилович Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 248 с.

5. Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТРУКТУР СЮЖЕТНОГО ТА КОМПОЗИЦІЙНОГО РІВНЯ В СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗКАХ ПРО ПОПЕЛЮШКУ

ЄФИМЕНКО В. А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Сучасна літературна казка є складним та багатогранним явищем. Пройшовши довгий шлях з моменту свого виникнення у XVI ст., європейська літературна казка увібрала в себе кращі фольклорні традиції та значну кількість інтертекстуальних елементів. Особливий інтерес даного дослідження становлять сучасні літературні казки та казкові повісті, які звертаються до класичних казкових сюжетів, але трактують їх по-новому.

Аналіз останніх досліджень сучасних літературних казок (Л. Прохорова, О. Солодова, О. Нефьодова, А. Брандаусова) присвячений переважно загальним проблемам жанру та вивченню творчості окремих письменників. Метою даної розвідки є порівняння структур сюжетного і композиційного рівня в літературних казках про Попелюшку.

Наше дослідження спиратиметься на перелік функцій та ролей дійових осіб, запропонованих В. Проппом у праці “Морфологія чарівної казки” [1]. Нагадаємо, В. Пропп з’ясував, що набір ролей казкових персонажів (антагоніст-шкідник, дарувальник, помічник, царівна, відправник, герой та удаваний герой) та 31 функція дійових осіб є елементами чарівної казки, які повторюються. Важливим також є твердження дослідника про те, що не всі виділені ним функції представлені в усіх казках, проте порядок їх слідування залишається незмінним.

Відповідно до покажчика казкових сюжетів Аарне-Томпсона-Утера, казки про Попелюшку належать до типу 510А – сюжетів про персонажа, який переслідується. Фольклористи виділяють більше 700 варіантів казки про Попелюшку [4, р. vii], найпопулярнішим з яких вважається казка Ш. Перро. Основними критеріями для віднесення до цього типу казок є такі: наявність діючої особи, до якої погано ставляться інші члени родини; допомога у вигляді чар або поради від тварини / пташки / істоти, яка замінює матір; перетворення персонажа (під час танцю / святкування тощо) із вдягнутої у лахміття замурзи на красуню в розкішному вбранні; нарешті, упізнання героїні завдяки певному предмету (найчастіше черевичку) [4, р. 298].

Розглянемо структурні моделі найвідоміших казок про Попелюшку – “Попелюшка або кришталевий черевичок” Ш. Перро [6] та “Попелюшка” братів Грімм [7]. Вони складаються з таких функцій:

1. Відлучка – смерть матері.